

- міжнародної наукової конференції 16-17.05.2000 р. / За ред. С.О. Сисоевої і О.Г. Романовського. – Х.: ХДПУ, 2000. – С. 84-90.
11. Назаркін, О.А. Основні принципи підготовки курсантів МВС, ефективних дій в екстремальних ситуаціях шляхом упровадження проблемно-ситуативного навчання [Текст] / О.А. Назаркін // Проблеми освіти. – 2006. – № 43. – с. 34-39.
 12. Приходченко, К.І. Плекаймо творчу особистість [Текст]: монографія / К.І. Приходченко. – Донецьк: Витоки, 1999. – 264 с.
 13. Приходченко, К.І. Творче освітньо-виховне середовище: теоретичний і практичний концепт [Текст]: монографія / К.І. Приходченко. – Донецьк: Ноулідж, 2011. – 388 с.
 14. Приходченко, К.І. Формування творчого освітньо-виховного середовища в загальноосвітніх закладах гуманітарного профілю [Текст]: монографія / К.І. Приходченко. – Донецьк: Донецчина, 2007 – 640 с.

САМСОНОВА О.О.,

аспірантка кафедри педагогіки
Донецького національного університету

УДК 378

УПРАВЛІННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ ЯК ПРЕДМЕТ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ

У статті проведений теоретичний аналіз літературних джерел, які характеризують сутність понять «управління» та «науково-дослідна діяльність». Визначена роль науково-дослідної діяльності студентів у загальному процесі навчання. Виявлені шляхи удосконалення управління науково-дослідною діяльністю студентів в університеті.

Ключові слова: університет, управління, функції управління, науково-дослідна діяльність.

В статті проведений теоретический аналіз літературних источников, характеризующих сущность понятий «управление» и «научно-исследовательская деятельность». Определена роль научно-исследовательской деятельности студентов в общем процессе обучения. Выявлены пути совершенствования управления научно-исследовательской деятельностью студентов в университете.

Ключевые слова: университет, управление, функции управления, научно-исследовательская деятельность.

Theoretical analysis of literary sources concerning the essence of concepts «management» and «research activity» is made in the article. The role of students' research activity in the general process of education is highlighted in the article. The ways of perfection of students' research activity are described.

Key words: university, management, management functions, scientifically-research activity.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Будучи центром інтелектуальної еліти суспільства, університет покликаний створити умови для розвитку й самореалізації майбутнього професіонала, фахівця нової формації, ділової людини, підготовленої до життя й праці в ХХІ столітті. Головне завдання університету – підготовка компетентного, гнучкого, конкурентоздатного фахівця, який здатний грамотно й обґрунтовано вирішувати проблеми, які виникають.

Сьогодні університет не просто ВНЗ, що реалізує освітні програми вищої освіти, а провідний науковий і методичний центр у відповідній сфері освіти й науки, який здійснює фундаментальні й прикладні наукові дослідження.

З урахуванням таких вимог актуальною є активізація науково-дослідної діяльності студентів (далі: НДДС) університету та пошук нових форм і засобів управління цією сферою діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості організації НДДС висвітлені в роботах В. Балашова, В. Богословського, Л. Квіткіної, А. Момот, С. Спіцина. Проблеми навчально-дослідницької діяльності студентів розглядаються в роботах О. Бережної, В. Краєвського, О. Рогозіної, Н. Сидорчук. Психологічні аспекти дослідницької діяльності вивчали: А. Леонтович, В. Мухіна, О. Поддякова, О. Савенкова. Аналіз в аспекті управління НДД студентів проводили В. Арнаутов, В. Беліч, В. Болотов, Т. Вишнякова, Г. Воробйов, О. Довженко, В. Беспалько, В. Третьяков, Н. Хміль та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак недостатньо розробленими залишилися питання наукової співтворчості студентів та викладачів, що обумовлює доцільність проведення теоретичного аналізу й узагальнення процесу управління НДДС

в університеті для виявлення резервів ефективного рішення вищевказаного питання.

Постановка завдання статті: теоретично проаналізувати та обґрунтувати сутність понять «управління» та «науково-дослідна діяльність» з метою виявлення резервів підвищення ефективності їх діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модернізація вищої освіти України згідно з вимогами Болонського процесу передбачає обов'язкове залучення майбутніх фахівців до науково-дослідної роботи. У першу чергу це стосується університетів. Підтвердженням цього є Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 року № 1155 «Про затвердження Державної цільової науково-технічної та соціальної програми «Наука в університетах» на 2008-2012 роки», дія якої продовжена до 2017 р.

Ця програма зорієнтовує на «здійснення підготовки висококваліфікованих фахівців». З цією метою в програмі вважається за необхідне «накопичення та поширення досвіду діяльності університетів із проведення наукових досліджень».

Управління науково-дослідною діяльністю студентів університету в сучасних умовах прийнято розглядати як багатозначне та різнопланове поняття, що має філософські, психологічні, педагогічні аспекти. Тому суть цього поняття є предметом активного вивчення представників різних наук.

Результати аналізу та узагальнення літературних джерел дозволяють виділити наступні характеристики управління:

- як вид діяльності (М. Вебер, Т. Третьяков, Ю. Конаржевський, П. Друкер, В. Зверева, М. Поташник, В. Слатьонин);
- як сукупність, система дій (В. Лазарєв, Н. Хміль, С. Смирнов);
- як цілеспрямовану взаємодію керованої сторони та тієї, що управляє (Т. Шамова, В. Беспалько, В. Караковський, Г. Атманчук, І. Адізес);
- як процес, робота з людьми (М. Мескон, І. Адізес, В. Зигерт, Л. Ланг, Л. Якокка).

У кожній характеристиці є цінне зерно. Ми розділяємо думку В.С. Лазарева, який вказує на те, що під управлінською діяльністю слід розуміти безперервну послідовність дій, які здійснюються суб'єктом управління та в результаті яких формується і змінюється образ керованого об'єкту, встановлюються цілі спільної діяльності, визначаються способи їх досягнення, розділяються роботи між її учасниками та інтегруються їх зусилля.

П. Друкер, В. Зигерт і Л. Ланг відмічають: управління – таке керівництво людьми і таке

використання засобів, яке дозволяє виконувати поставлені завдання гуманними, економічними і раціональними шляхами... Управляти – призводити до успіху інших.

«Управління – це вид діяльності з керівництва людьми в найрізноманітніших організаціях», вважає М. Вебер [2, с. 346].

«Управлінська діяльність – це передусім взаємодія між людьми. Вона знаходить своє конкретне втілення в справах, операціях, що виконуються людиною в процесі управління, здійснення управлінських функцій. В той же час це праця людей, між якими створюються соціально-економічні стосунки» [14, с.202]. Таким чином, управлінська діяльність завжди має справу з людьми. Ми згодні з думкою М. Поташника, що «необхідність в управлінні виникає кожного разу, коли люди об'єднуються, щоб спільно зробити те, що нарізно вони зробити не можуть або нарізно це робити нерационально. В цьому випадку виникає особливе завдання: формування спільних цілей і об'єднання зусиль учасників спільної діяльності на їх досягнення. Саме це завдання вирішується в процесі управління» [12, с.169]. Тільки завдяки скоординованим діям люди мали змогу розвиватися і створювати матеріальні й соціальні цінності. Отже, здійснення спільної діяльності в соціумі неможливе без управління.

Нам імпонує точка зору Т. Шамової, в якій управління визначається як цілеспрямована взаємодія керованої підсистеми та тієї, що управляє для досягнення певної мети або запланованого результату [16, с. 170]. Це тлумачення управління більшою мірою відповідає реальній управлінській практиці, оскільки взаємодія створює цілісну, внутрішньо диференційовану таку систему, що саморозвивається. Таке розуміння взаємодії, що представляє суть управління, припускає взаємну зміну тих, які управляють, і тих, якими управляють, переконує в необхідності розгляду змін взаємодіючих суб'єктів і самого процесу взаємодії як зміни його станів.

О. Омарів і С. Ковалевський результат взаємодії тих, які управляють, і тих, ким управляють, бачать в тому, що в останніх розвиваються здібності до самоврядування.

Етимологія російського слова «управління» показує, що воно спочатку вживалося в значеннях «правити», «знаходити управу», «розпоряджатися». Управління, отже, розглядалося виключно як функція власті, в якій переважають адміністративні методи впливу.

Сучасне управління – це процес цілеспрямованої взаємодії сторін. Не можна не погодитися з німецькими дослідниками проблем

управління В. Зигертом і Л. Лангом, які відмічають, що на зміну філософії «дії» в управлінні приходять філософія «взаємодії», затверджуються соціально-психологічні й комунікативні підходи.

Дослідження підтверджують положення про те, що управління є діяльність з координування, узгодження роботи інших, що управляти означає будувати спілкування, взаємодію сторін, яка управляє, і тієї, якою управляють. Сутність управління полягає не лише в стабілізації системи, якою управляють, але й у вдосконаленні її за допомогою переходу з одного стану в інший.

Таким чином, бачимо різноманіття підходів до визначення поняття «управління», які відповідають різним авторським позиціям. Ми вважаємо за доцільне при визначенні суті управління науково-дослідною діяльністю дотримуватися гуманістичного підходу, що припускає діалогічний характер управління, стимулювання ініціативи і творчості, які сприяють саморозвитку особи кожного учасника.

Виходячи з цих позицій і враховуючи ключові слова у визначеннях вчених (доцільна діяльність; система, сукупність дій; цілеспрямована, впорядкована взаємодія; процес, керівництво людьми), синтезуємо своє узагальнене формулювання управління.

Доцільно нашому дослідженню: управління – це сукупність дій, цілеспрямована взаємодія підсистем, яка управляє та якою управляють, на основі діалогічного характеру, стимулювання ініціативи й творчості, які сприяють забезпеченню діяльності з саморозвитку особи кожного учасника, перенесення системи, якою управляють, у більш високий, якісний стан для реалізації поставлених цілей або запланованих результатів.

Дослідна діяльність студентів, на нашу думку, є найбільш активним видом навчання, що дозволяє помітно збільшувати долю знань, які отримуються студентами самостійно, що дозволяє творчо засвоювати учбовий матеріал, підвищувати рівень наукового мислення, виробляти професійно важливі якості особи.

У процесі дослідницької діяльності студенти набувають знання з різних галузей наук, знайомляться з основними методами дослідження, засвоюють доступні елементи методики дослідної діяльності, опановують уміння самостійно добувати нові знання шляхом дослідження різних процесів і явищ, переробляти ці знання, осмислювати їх і перемішати у власне надбання.

Згідно з Леонтовичем, дослідження – «найделікатніший» у відношенні до об'єкта вид діяльності. Його головна мета – встановлення

істини, спостереження за об'єктом, по можливості без втручання в його внутрішнє життя. Цю думку розділяє О.Новіков: «...об'єкт, не модифікує його, не руйнує, не реконструює, а відбивається ним і повертається до суб'єкта у вигляді знання про цей об'єкт».

Проблемі визначення змісту поняття «науково-дослідна діяльність» присвячені загальнотеоретичні роботи С. Архангельського, К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, В. Андрєєва, А. Брушлинського, Л. Виготського, І. Зимової, Б. Коротяєва, Т. Кудрявцева, А. Леонт'єва, М. Махмутова, О. Новікова, С. Рубінштейна, В. Разумовського, В. Шадрикова та ін. Результати аналізу публікацій вчених, які розглянули різні аспекти дослідної діяльності, показують, що в теорії немає однозначного визначення цього поняття.

Дослідною діяльністю студентів ми називатимемо вид їх освітньої діяльності, спрямованої на формування уміння мислити і діяти методами, категоріями науки в тій або іншій галузі знань.

А. Брушлинський, розглядаючи діяльність суб'єкта як єдність теорії й практики, вказує на три найважливіші компоненти наукового пізнання. «Взаємозв'язок теорії, експерименту і практики – величезна перевага науки і в той же час одна з її «вічних» проблем, які виступають повному на кожному етапі розвитку людської свідомості» [1, с.5].

Визначаючи поняття діяльності, вчені, передусім, розглядали регульовану свідомістю активність людини. Так, на думку С. Рубінштейна, специфічна особливість людської діяльності полягає в тому, що вона свідомо й цілеспрямована. «У ній і через неї людина реалізує свої цілі, об'єктивує свої задуми та ідеї в перетворюваній нею дійсності» [13, с. 135], що в повному розумінні слова відбиває суть самого процесу дослідження.

А. Леонт'єв відмічає, що «...діяльність – це форма активної цілеспрямованої взаємодії людини з навколишнім світом (зі включенням інших людей), що відповідає на потреби, які викликали цю взаємодію, як «необхідності» в чому-небудь» [9, с. 91].

С. Рубінштейн, І. Зимова, І. Дубровіна характеризують науково-дослідну діяльність як активність людини, спрямовану на досягнення свідомо поставленої мети [13, с. 135; 6, с. 60; 4, с. 269].

Л. Виготський, Н. Шаповалів, О. Новіков визначають науково-дослідну діяльність як відкриття нових знань. У В. Краєвського науково-дослідна діяльність – справа творча [3, с. 251; 15, с. 66; 10, с. 92].

Для визначення суті дослідної діяльності використовуємо основні характеристики, виділені І. Зимовою: предметність, мотивованість, цілеспрямованість та усвідомленість [6, с.57].

Для розкриття суті дослідної діяльності найбільш значущою є класифікація наукового знання за віднесенням до форм мислення, розділення знань на емпіричне й теоретичне, оскільки дослідна діяльність здійснюється на двох взаємопов'язаних рівнях: емпіричному і теоретичному. На першому встановлюються нові факти науки й на основі їх узагальнення формулюються емпіричні закономірності. На другому рівні висуваються та формуються загальні для цієї предметної галузі дослідження закономірності, які дозволяють пояснити раніше відкриті факти й емпіричні закономірності, а також передбачити майбутні події і факти.

Результати аналізу літературних джерел дозволяють зробити висновок: науково-дослідна діяльність – це специфічна діяльність, яка регулюється свідомістю й активністю особи, спрямована на задоволення пізнавальних потреб, результатом яких є нове знання.

У результаті теоретичного пошуку ми прийшли до наступного: управління науково-дослідною діяльністю студентів університету – це цілеспрямована взаємодія підсистем, яка управляє й якою управляють, перехід другої у більш високий якісний стан, що забезпечує формування компетентності студентів, адекватної вимогам, які пред'являються майбутнім фахівцям.

Висновки. Керуючись теоретичним визначенням суті управління науково-дослідною діяльністю студентів, можна стверджувати, що:

- наукова діяльність виступає умовою формування особи студента;
- управління науково-дослідною діяльністю студентів повинне носити діалогічний характер;
- перспективним напрямом удосконалення управління науково-дослідною діяльністю студентів вважається його технологізація, раціонально організована й оптимально оснащена діяльність керівників, яка характеризується певною послідовністю способів, операцій, що дозволяють забезпечити досягнення мети або запланованих результатів;
- на основі даних дослідження нами встановлено, що є певна теоретична база для вирішення проблеми управління науково-дослідною діяльністю студентів університету.
- проблема, яка розглядається нами, в освіті не нова. Але саме на сучасному етапі, коли в результаті інноваційних процесів, пов'язаних з гуманізацією і демократизацією освіти, впровадженням особисто орієнтованого підходу відбувається зміна основних парадигм освіти,

проблема управління науково-дослідною діяльністю студентів університету стає особливо актуальною.

Список джерел

1. Брушлинский, А.В. Деятельность субъекта как единство теории и практики [Текст] / А.В. Брушлинский // Психологический журнал. – 2000. – № 6. – С. 5-11.
2. Вебер, М. Избранные произведения [Текст] / М. Вебер. – М.: Наука, 1990. – 646 с.
3. Выготский, Л.С. Педагогическая психология [Текст] / Л.С. Выготский. – М.: Педагогика, 1991. – 479 с.
4. Дубровина, И.В. и др. Личность и деятельность // Психология: Учебник [Текст] – М.: Академия, 2003. – С. 268-283.
5. Зигерт, В., Ланг, Л. Руководитель без конфликтов [Текст] / Пер. с нем. / В. Зигерт, Л. Ланг. – М.: Экономика, 1990.
6. Зимняя, И.А. Предметный анализ текста как продукта говорения [Текст] / И.А. Зимняя // Смысловое восприятие речевого сообщения. – М.: Наука, 1976. – С. 57-64.
7. Краевский, В.В. Основные характеристики и логика педагогического исследования [Текст] / В.В. Краевский. – Волгоград: Перемена, 1994. – 32 с.
8. Леонтович, А.В. Учебно-исследовательская деятельность школьников как модель педагогической технологии [Текст] / А.В. Леонтович // Народное образование. – 1999. – № 10. – С. 152-158.
9. Леонтьев, А.Н. Деятельность. Сознание. Личность [Текст] / А.Н. Леонтьев. – М.: МГУ, 1972. – 575 с.
10. Новиков, А. М. Методология образования [Текст] / А.М. Новиков. – М.: Эгвес, 2002. – 320с.
11. Обухов, А.Н. Исследовательская деятельность как способ формирования мировоззрения [Текст] / А.Н. Обухов // Народное образование. – 1999. – № 10. – С. 158-161.
12. Поташник, М.М., Лазарев, В.С. Управление развитием школы: Пособие для руководителей образовательных учреждений [Текст] / М.М. Поташник, В.С. Лазарев. – М.: Новая школа, 1995. – 464 с.
13. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии [Текст] / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 720 с.
14. Цимбалюк, І.М. Структура і функції психології управління [Текст] // Психологія управління: Навч. посіб. / І.М. Цимбалюк. – К.: ВД «Професіонал», 2008. – 624 с.
15. Шаповалов, В.Ф. Основы философии современности [Текст] / В.Ф. Шаповалов. – М.: Наука, 1998. – 272 с.
16. Шамова, Т.И. Управление образовательными системами [Текст] / Т.И. Шамова, – М.: ВЛАДОС, 2001. – 320 с.